

Приложение на крайовския договор/1940г./ Оземляване и одворяване на севернодобруджанци и придошлите по време на войната/1941-1945г./ таврийски българи в Дуловска околия

Станка Георгиева

Application of Craiova pact/1940g. / Land settlement of nord Dobrudza people and flood during war/1941-1945g. / Tavrian Bulgarians in county Dulovo: Subject of study in this paper is the application of the Treaty of Craiova in 1941 namely land acquisition and receipt of housing by the swollen population of Northern Dobrudja and those who came during World War II Bulgarians Tavria.

Keys words: treaty, world, houses

ВЪВЕДЕНИЕ

Предмет на настоящото изследване е приложението на Крайовския договор/1940г./ относно оземляването и одворяването на севернодобруджанци и придошлите по време на войната/1941-1945г./ таврийски българи в Дуловска околия. Използвани са документи и материали от ДА Силистра: ф.3к, 47с, 68с, 146с и др.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Обикновено, когато се говори и пише за Крайовския договор[1] се споменава само една от Спогодбите-Спогодба - В, която касае задължителната размяна на населението от Северна и Южна Добруджа. Това е едно от най-неудачните решения на българската дипломация, крайният резултат на което е отказ от изконните български земи от Силистра до делтата на река Дунав и морето, т.е. Северна Добруджа. Това решение задължава всички българи от Северна Добруджа, и по желание, ония които живеят в Старото Кралство Румъния, да се преселят в тримесечен срок/едногодишен за вторите/ в Южна Добруджа в опразнените къщи и земи на колонистите-румънци. Отваря се колосална работа на създадените комисии, най-вече на тези в Силистренско/Силистра, Тутракан, село Алифак/Гарван/, по посрещането на севернодобруджанските българи и тяхната покъшнина и стока и настаняването им във вътрешността на Добруджа. С преселването са ангажирани кметовете по места и общинските съвети, агрономите, лекарите, секретар-бирниците. В Дулово е създадена околийска комисия начело с околийския управител Андрей Хаджи Николов. Тя, съвместно с създадените комисии в отделните селища, начело с кметовете, е задължена да превозва преселниците до определените им за заселване места, да ги регистрира, да ги храни, да се грижи за здравето им, да запише децата им на училище и т.н. Основният проблем който трябва да решават комисииите е земята. Прииждащите от север добруджанци трябва да получат толкова земя, колкото са имали по родните си места и къща. Южнодобруджанци обаче имат претенции за създадения държавен поземлен фонд, т.к. той е образуван до голяма степен от отнемането на техните "третинки" от земята, която те настояват да им бъде върната в пълен размер. Безимотните и малоимотни добруджанци искат оземляване. А ония, които са емигрирали в България искат да се върнат и да получат секвистираните си бащини земи. Като се има предвид, че при заминаването си, колонистите-румънци, са разрушили домовете, в които са живели и са откънали сечива и добитък от съседите си българи, става ясно колко обемиста работа се отваря по проблема с настаняването.

За да се сложи някакъв ред по приложението на Крайовския договор в Южна Добруджа правителството начело с проф. Богдан Филев према нови "законо, наредби и разпоредби" за периода септември 1940-септември 1941г., а и по-късно. По-важните от тях са: Наредба за връщане на отнетите/конфискувани и

секвестирани/ от румънската държава земи в Южна Добруджа, принадлежащи на българи, български поданици/ДВ, бр. 114, 03.06.1941г./, Наредба за снабдяване на преселниците от Северна Добруджа с жилища и стопански сгради/ДВ, бр.10, 21.05.1941/, Правилник за приложение на наредбата, относно размяната на българското и румънското население по Крайовския договор/12.10.1940/, Наредба за окончателно настаняване и заместване на земите на преселените от Северна Добруджа/08.04.1941/, Спогодба за ликвидиране на всички спорни въпроси във връзка с прилагането на Крайовския договор/ДВ, 12.08.1943/ и др.

Към Дулово и Дуловска околия са насочени 5 588 преселници. Те са от гр. Тулча и гр. Кюстенджа и селата Башкьой, Братияну, Касъм, Мантуш, Коджилън и др. български села от Северна Добруджа. Насочени са за оземляване и одворяване там където има повече свободни държавни земи. Това са: община Дулово със съставните и села, община Златоклас със съставните и села, община Добротица със съставните и села, община Межден, Ситово, Паисиево и др.

Не са били редки случаите когато е ставало разместване на семействата на преселниците от едно населено място в друго, най-често по тяхно желание и са били оземлявани и одворявани на 2-3 места. Това създава допълнителни трудности на комисиите по места и на околийската комисия, която след 4-5 години "открива" около 60 подобни случаи.

От документите е видно, че на преселниците са предложени възможно най-благоприятните и плодородни земи. Това става и в село Чернолик, община Златоклас, Дуловска околия, където са оземлени 17 човека от Тулча и Коджилън, където Димитър Кирчев получава 500 дка., Мария Г. Сиромашка - 1 050 дка., Иван Г. Пардов - 1 070 дка., Анна Д. Иванова - 1 500 дка, Петко Д. Оджакков - 1 245 дка., Мария Перфенова - 400 дка., Господин Васев - 393 дка. и т.н.[2]

В село Аккъдънлър/Дулово / са оземлени и одворени по същия начин 15 семейства от Тулча, Костанца, Конгас, Текиргьол. [3]

Успоредно с оземлените преселници в Дуловска околия има достатъчно земя за да бъдат оземлени и безимотни и малоимотни селяни. Показателен е списъкът от село Межден, Протокол №113 от 15 януари 1942г., подписан от председателя на комисията при Министерството на земеделието и държавните имоти Христо Михайлов, където са оземлени 116 семейства с по 45 декара.[4]

Преди още комисиите да направят разделянето на земите, същите са изорани и засяти с есении. В помощ на добруджанци са изпратени 186 трактора от вътрешността на страната.[5] Държавата в лицето на комитетите по места взема мерки да осигури хляба на всички добруджанци. В кампанията се включват всички работоспособни мъже. Това е приложение на Кенсиянската идея за колективна обработка на земята и старата българска идея за кооперацията.

С бързи темпове върви и одворяването на преселниците от Северна Добруджа. По принцип те е трябвало да се заселят в къщите на румънците-колониисти. Румънците обаче при изслеването си заедно с личните си вещи и инвентар отнасят врати, прозорци, греди, дъски, т.е. всичко, което е могло да се откърти и пренесе на румънска територия. Със зла умисъл, онова което не е могло да се отнесе, те разрушават или запалват. Това е неоспорим факт, който се изтъква от българска страна пред готвения арбитражен съд по спорните въпроси между двете страни - България и Румъния, и румънската страна го признава, макар и с неохота. В парламентарния доклад на министър-председателя Богдан Филев от 19 ноември 1941г. се посочва, че се е наложило 66 строителни бригади, събрани от цялата страна, да работят 225 работни дни, за да възстановят къщите и селскостопанските постройки. Построени са и нови 743 сгради. На добруджанци са раздадени 50 000 нови каруци.[6] Уреден е въпросът с пенсиите, изплащани досега от румънската държава. Поставя се въпросът с ограмотяването на мъжкото

население на български език, отбиването на военна служба в българската армия и др.[7]

На 15 януари 1942г. с протокол №109 в село Бахар-кьой/Полковник Таслаково/ са одворени 9 семейства. [8] В село Босна са оземлени и одворени 5 семейства/15.01.1942/, в село Межден - 21 семейства /10 .07.1941/, в село Водно -21 семейства и т.н.[9]

Благодарение на енергичната намеса на Цанко Чернокунев са върнати и "третинките" на по-голяма част от едрите земевладелци. Така Дуловския край се очертава като район със сравнително стабилно земевладение.

За съжаление, получаването да документите за одворяване се проточва във времето - до 1947, 1948, 1955г. Това се дължи не само на факта че България се намира във война от пролетта на 1941г., но и на факта че една част от пришълците се стремят към центъра на околията - Дулово, където има училища за техните деца, уредено здравеопазване, духовен живот. Запазвайки земите си по селата, те създават цял квартал в Дулово и селата от общината - Черковна, Водно, Поройно, Черник. Ще посочим само няколко примера: На 7 юни 1947г. в гр. Дулово е озаконено одворяването на 32 семейства.[10] На 7 септ.1948г. са одворени още 3 семейства.[11] На 7 септ. 1948г. пак в Дулово е озаконено одворяването на 58 семейства.[12] Средно дворовете на преселниците са от 1,175 кв. м. На тези земи се построяват съвсем нови къщи с помощта на държавата, която осигурява дървен строителен материал, камъни за строеж, вар, цимент, тухли, керемиди и майстори-строители. Този акт в известна степен притъпява болката на преселниците-добруджанци от напускането на родните им земи в Северна Добруджа, за претърпените загуби на покъщина, стока и реколта, за оставените къщи и гробове на своите близки. Преживяното по пътищата от север на юг е свързано с мъчителното предвижване с каруци, влакове и параходи. С претърсване и изчакване по приемателните пунктове. С кражби и изнудвания. С пътуване в дъжд, кал и сняг. И с вярата, че "всичко ще се оправи" ТУК - в България. Но родното за тях остава навеки "ТАМ" - зад границата, в Румъния.

Такава е орисията на севернодобруджанци през военните 1940-1941 години. Несравнимо по-печална е съдбата на българите-таврийци. Заселени в Приазовието и Кримския полуостров още по време на руско-турските войни през 18-19век , по време на настъплението на германските войски навътре в СССР, те се организират под ръководството на Мишо Хаджийски и решават да се върнат в родината си. България дава съгласието си и те се връщат, натоварили багажа си на конски каруци. Това става през пролетта/м. април/ на 1944г. Техният брой не е точно установен. Говори се за 450, 600, 800, 1 000 човека. По-голямата част от тях минават през пропусквателния пункт на град Силистра и се отправят към Дуловска околия. Местните власти са задължени да ги оземлят с по 30-50 декара и да ги одворят, като им дадът дворни места/1-2 декара/ и банков кредит от 40 000лв., за да си построят къщи и създадат стопанство. По-голяма част от таврийските българи веднага подават документи за получаване на българско гражданство. Младешите, подлежащи на военна служба, отиват в казармите.

Запазили са се доста оскъдни документи за процеса на оземляване на таврийските българи, при това само в някои общини, като община Вокил, община Паисиево и др.

От фонда "Трудова поземлена собственост" в община Вокил са оземлени 71 семейства, състоящи се от 243 члена. Те са разпределени така: В село Драгоманци/Раздел/ -18 семейства, от 70 члена. В село Овен - 23 семейства със 70 члена. В село Вокил - 14 семейства с 49 човека. В село Окорш - 16 семейства с 54 човека. Всички те идват на каруци, теглени от 199 коня. В с. Вокил по-късно пристигат още 14 семейства с 49 коня: [13]

В община Паисиево пристигат 34 семейства с 27 каруци и 71 коня. Те са разпределени по селата така: В село Малко Паисиево - 6 семейства с 18 члена, 4 каруци и 12 коня. В село Малък Звенимир - 4 семейства с 14 члена, 4 каруци и 8 коня. В село Боил - 6 семейства с 18 члена, 5 каруци и 17 коня. В село Таркан - 7 семейства с 22 члена, 4 каруци и 10 коня. В село Зебил 7 семейства с 27 члена, 7 каруци и 19 коня. Местното население им помага да се настанят и да заживеят спокойно, изкарвайки прехраната си с честен труд.[14]

Междувременно през есенните месеци септември-октомври 1944г. идват нови преселници от Таврия. По-далновидните от тях си вземат жителство от някои селища от Северна Добруджа/Тулча/ и "минават" като преселници по Крайовската спогодба. Стават и размествания при дошлите по-рано таврийци. Някои от тях се установяват в градовете на Добруджа, други заминават в Русе, Свищов, Велико Търново, София. На 17 септември 1944г. в село Димитър Петково/Грънчарово/[15] са регистрирани 17 семейства с 46 члена.

В село Десислава/Прохлада/ са регистрирани 8 таврийски семейства с 34 члена. В село Стан се регистрират 36 семейства със 106 човека. В село Секулово се регистрират 7 семейства с 22 члена. Таврийски българи има настанени и в селата Дулово, Межден, Тодорово и др.[16] Приблизително става дума за около 313 човека само за селата около Дулово. Всички са оземлени с по 50 декара земя. Отпуснат им е заем по 40 000 лв, за да си построят къщи и да подредят стопанството си. Общо в Дуловска околия на българите от Таврия са раздадени 15 650 декара земя.[17]

През м. януари 1945г. министърът на външните работи на Отечественофронтовското правителство Петко Стайнов и министърът на вътрешните работи Антон Югов, и отдел административна служба, са известени за искането на представителя на СССР в Съюзната контролна комисия, Лаврисчев,[18] за уточняване броя на българите, преселници от Таврия и тяхното поэтапно прехвърляне обратно в СССР. Българското правителство се опитва да отклони искането, като заявява че те са станали български поданици, че младежите отбиват военна служба в българската армия, че има сключени бракове с местни българи. Но искането е неумолимо и трябва да се изпълни. Това предизвиква голяма паника сред преселниците-таврийци. Една част от тях "се пръскат" из страната, но повечето са заловени и върнати обратно в СССР през град Русе. По непълни данни от Дуловска околия са изселени обратно, както следва: от с. Секулово - 22 домакинства, от Десислава/Прохлада/ - 33 домакинства, от с. Дим. Петково/Грънчарово/ - 48 домакинства, от с. Стан - 107, от с. Черник - 32, от с. Межден - 26, от с. Вокил - 254, от с. Паисиево - 36. [19] През месец април 1945г. кампанията на повторното преселение на българите в Русия завършва. Малцина са онези, които остават.[20] Инициаторът на идеята за завръщане на българите от Приазовието в родината си, Мишо Хаджийски, който е женен за местна българка и живее във Видин, се самоубива.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Насилственото или доброволното преселване на неселение от едно място на друго, независимо дали се налага по политически или други съображения е вид ПРОЧИСТВАНЕ на територия и носи винаги отрицателни емоции за преселниците. То е придружено с много човешки жертви, материални загуби и щети. В Дулово и Дуловска околия то предизвиква хаос и създава вражди с местното население, което също е подложено на физическо притеснение и стопански рискове.

Въпреки това държавната политика налага реализиране клаузите на Крайовския договор за задължително преселване на българското население от Северна Добруджа. Още през 1941г. са оземлени около 1550 семейства с 117 199 311 декара земя. Оземлени са и 1498 безимотни и малоимотни селяни с 49 774 100 декара земя. На училища, църкви, джамии, читалища и трапезарии са раздадени съответно:

5 378, 800 дка., 2 392,800 дка., 1 247, 500 дка., 477 дка, 578 дка. В резултат на усвояване на нови земи, държавният поземлен фонд в Дуловска околия се увеличава с още 66 485,961 дка. свободни обработваеми земи.[21] Чувствително нараства и броят на населението.

БЕЛЕЖКИ И ЛИТЕРАТУРА:

1. История на Добруджа. т.4, ВТ, 2007, с. 622-631.
2. ДА Силистра, ф.459с, оп.3, а.е. 58, л.3.
3. ДА Силистра, ф.3к, оп.1, а.е. 7, л. 50.
4. ДА Силистра, ф.47с, оп.11, а.е. 29, л.11-12.
5. В.Днес, бр.481, 20 ноем. 1941.
6. Пак там.
7. Пак там.
8. ДА Силистра, ф. 47с, оп. 11, а.е. 29, л. 6.
9. ДА Силистра, ф. 68с, оп.7, а.е. 51, л. 2-24, ф. 47с, оп. 11, а.е. 29, л.9, 16, 22.
10. ДА Силистра, ф.194с, оп.24, а.е. 11, л.6, 11 и сл.
11. Пак там. л. 3, 4, 5.
12. Пак там. л. 6.
13. ДА Силистра, ф. 3к, оп.1, а.е. 14, л.22.
14. Пак там.
15. ДА Силистра, ф.146с, оп.1, а.е. 50, л.31,46.
16. Пак там. л. 46-47.
17. Пак там. л. 61-66.
18. ДА Силистра, ф.146с, оп.1, а.е.51, л.26.
19. ДА Силистра, ф.146с, оп.1, а.е. 50, л. 3-9.
20. Пак там.
21. ЦДИА, ф.314, оп.1, а.е. 2914, л.17.

За контакти:

Д-р Станка Николова Георгиева, гр. Силистра, 7500, ул. Янко Тодоров 32, вх.1, ап.1, тел. 086/83-30-49, georgievi_3@abv.bg

Докладът е рецензиран.